Turkish Studies *- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 8/6 Spring 2013, p. 943-959, ANKARA-TURKEY

TAMPON MEKANİZMADAN SİYASAL AKTÖRLÜĞE HEMŞEHRİ DERNEKLERİ*

*Gürbüz ÖZDEMİR***

ÖZET

Bireyler, çıkarlarını daha kolay elde etme adına grup halinde hareket etmeyi seçerler. Oluşan grupsal yapılar, demokratik yaşamda bireyler kadar önemli aktörlerdir. Bu yapılar, kır ve kent ortamında farklı biçimde ortaya çıkarlar. Kırsalda cemaatsel nitelikteyken, kentte biçimsel yapılar söz konusudur. Bu iki yapı arasında özellikle göçe bağlı olarak geçişler de yaşanır. Göçle başlayan geçişler, kentte yaşayan ancak kentli olmayan bir toplumsal yapı ortaya çıkarır. Bu yapı, sanayi öncesi ve sonrası kent özelliklerini içinde barındıran "geçiş halindeki kent" kavramıyla tanımlanır. Geçiş kentlerinde yerini alan göçmenler, bir yandan kentin bir parçası olmaya çalışırken, diğer yandan birçok ikilemle karşı karşıya kalırlar. İkilemi çözerek kendi değerleriyle kentlileşmelerini sağlayacak "tampon mekanizmalar" keşfetmişlerdir. Kırsalın kentli sürümü olarak keşfedilen bu yapılar, yaşanan değişim karşısında göçmenlerin sığınağı olmuşlardır.

"Hemşehrilik", tampon işlevi yerine getiren ilişkiler bütünüdür. Hemşehriliğin kurumsallaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan biçimsel yapı ise "hemşehri dernekleri"dir. Hemşehri dernekleri, ilk kurulduklarında hemşehriler için sadece tampon işlevi görmüşlerdir. Ancak, farklılaşan amaçlarıyla birlikte, kentin bir parçası olmaya başlayan hemşehrileri, ortak çıkarlar etrafında toplayan işlevler yüklenmişlerdir. Bu bağlamda, bir çıkar grubu gibi hareket etmeye başlayarak, çıkarlarını elde etmek için özellikle seçimlerden başlayarak siyasetle ilişki kuran ve başta partiler olmak üzere siyasal süreçleri etkileyen "siyasal aktör" görünümü kazanmışlardır. Hatta bugün, özel çıkarları da aşarak "sivil toplum kuruluşu" anlayışıyla çalışmalar yaptıkları da söylenebilir. Kısacası, hemşehri dernekleri, günümüzde "tampon mekanizma"lıktan demokrasiye katkı yapabilecek potansiyele sahip bir "siyasal aktör" konumuna gelmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Hemşehrilik, Tampon Mekanizma, Hemşehri Dernekleri, Siyasal Aktör.

---

* **Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.**

** Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi İibf Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölümü, El-mek: gurbuzozdemir_4@hotmail.com

FROM BUFFER MECHANISMS TO POLITICAL ACTORS: HOMETOWN ASSOCIATIONS IN TURKEY

ABSTRACT

People choose to act in group in order to derive personal benefits more easily. These group structures are as important as individual in democratic life. They occur in different ways in rural and urban life. While there are informal congregational structures in rural life there are formal structures in urban life. There are shifts between these two structures especially depending on immigration. This shift which begins with immigration creates a social structure which is not urbanized but lives in urban. This structure is defined with the term "transit city" which includes features of city before and after industry. Migrants who take their place in transit cities try to be the part of city on one hand while confront various dilemmas on the other hand. They have discovered buffer structures which enable them to be urbanized together with their own values and solve the dilemma. These structures which are discovered as urban version of rural have been shelter of migrants against this alteration.

Informal "citizenship" is the whole relationship which serves as buffer. "Hometown Associations" are the formal structures which emerged as a result of citizenship becoming institutionalized. Hometown associations functioned only as buffer for citizens in the beginning when they were founded. However, together with the changing purposes, they have undertaken functions which gather citizens who become a part of city around common interests. In this sense, they started to act like an interest group and had the profile of "political actor" which influence political processes primarily parties and have relations with politics starting with the votes. It can even be said that, exceeding their private interests, they carry out studies with the perception of "non-governmental organization". In short, today hometown associations have shifted from "buffer mechanism" towards a "political actor" that has potential to make contribution to democracy.

Key Words: Migration, Citizenship, Buffer Mechanism, Hometown Associations, Political Actor.

Giriş

Demokratik siyasal yaşamın en temel aktörü bireydir. Ancak, bireyler, beklentilerine tek başına ulaşamayacakları düşüncesiyle genelde bir grupla birlikte hareket etmeyi seçerler. Bu seçim çerçevesinde insanlar beklentilerine ulaşmak için, tarih boyunca ya toplumsal bir sürecin zorlaması (toplumsal çatışma teorisi) ya da kendi iradeleriyle (rasyonel tercih teorisi) bir araya gelmişlerdir (Aktan, Ay ve Çoban, 2007: 3). Bu nedenle, bireylerden oluşan ve aralarında işlevsel ilişkiler bulunan "grupsal yapılar", dün olduğu gibi bugün de siyasal yaşamın önemli birer aktörüdürler. Kısacası, bir faaliyet olarak "bir araya gelme/gruplaşma", insanın olduğu her zaman ve ortamda beliren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Demokratik yaşamın en önemli grupsal yapısı ve siyasal aktörü siyasal partilerdir. Ayrıca, siyasal partiler kadar etkili olabilen ve bazen onları da etkileri altına alabilen farklı grupsal yapılar

da söz konusudur. Farklı koşullarda farklı biçimlerde kendilerini gösteren bu yapılar, cemaat türü biçimsel olmayan gruplardan, çıkar grubu gibi biçimsel yapılara kadar birçok farklı kategorilere ayrılmıştır.[1] Bunların bir kısmı genelde kırsal ortamda ortaya çıkarken, önemli bir kısmı ise ancak kent koşullarında kendisini gösterir. Bu kategoriler arasında, toplumsal hareketliliklere bağlı olarak karşılıklı geçişler de söz konusudur. Özellikle, kırla kent arasında bir toplumsal hareketlilik olan göç, biçimsel olmayan yapılardan biçimsel olanlara geçişi sağlayan bir olgu olarak karşımıza çıkar.

Göçle birlikte yaşanan değişim karşısında göçmenler, bir sığınak olarak "hemşehriliği" keşfetmişlerdir. Bu bağlamda, biçimsel olmayan hemşehri ilişkilerinin kurumsallaşmasının bir sonucu olarak hemşehri dernekleri ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, "hemşehri dernekleri", göç sonrası geçiş sürecinde ortaya çıkan, sayıları ve önemi gittikçe artan önemli bir grupsal yapıdır. Hemşehri dernekleri, kuruldukları ilk dönemde, hemşehriler için sadece sığınak ve tampon işlevi yerine getirmişlerdir. Ancak, hem hemşehriler açısından hem de kurumsal anlamda hemşehri dernekleri kentin bir parçası olmaya başladıkça birçok farklı işlev de yüklenmişlerdir. Kentlileşme ve modernleşme sürecine giren hemşehrileri, ortak çıkarlar etrafında toparlayan bir yapıya dönüşmüşlerdir. Bununla da yetinmeyip kendi çıkarlarını elde etmek için, siyasetle ilişki kurarak başta seçimler olmak üzere birçok siyasal yapıyı ve süreci etkileyen bir "siyasal aktör" rolü kazanmışlardır. Hatta, bugün gelinen noktada, grupsal çıkarlarını aşarak kentli bir "sivil toplum kuruluşu (STK)" anlayışıyla çalışmalar yaptıkları dahi söylenebilir. Kısacası, hemşehri dernekleri, ortaya çıkışlarından günümüze kadar geçirdikleri süreç sonunda, tampon mekanizmalıktan demokrasiye katkı yapabilecek potansiyelde bir "siyasal aktör" konumuna gelmişlerdir.

Bu çalışma, temelde teorik çalışma modelinde bir araştırmadır. Çalışmada, eleştirel bir yaklaşımla hemşehrilik ve hemşehri dernekleriyle ilgili yayınlanmış çalışmalar değerlendirilip hipotezimiz test edilmeye çalışıldı. Hemşehri dernekleriyle ilgili yapılmış çalışmalardan yararlanmakla birlikte; farklı bir proje çerçevesinde Çankırı'da faaliyet yürüten ilçe hemşehri dernekleriyle ilgili yaptığımız amprik çalışmanın bazı bulgularından da yararlanıldı.

Çalışmada; öncelikle, konuyla ilgili kavramsal çerçeveden bahsedildi. Sonrasında, tampon mekanizması olarak hemşehrilik olgusu ve onun biçimsel yapısı olan hemşehri dernekleri ele alındı. En son olarak, günümüzde hemşehri derneklerinin tampon mekanizma işlevini aşarak bir siyasal aktör konumuna sahip oldukları ortaya konulmaya çalışıldı.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Göç - Toplumsal Değişim

Toplumsal yapılarda oluşabilecek ekonomik, kültürel, siyasal, vb. her türlü gelişme, etkileri uzun yıllar sürecek olan değişim ve hareketliliklere yol açabilmektedir. Bu bağlamda, Sanayi Devrimi ve sanayileşme, yakın tarihte ortaya çıkan değişim ve hareketliliklerin önemli bir kaynağıdır. Başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin toplumsal yapısında köklü değişimler ortaya çıkarmıştır. Özellikle kentler, bu değişimin merkezinde yer almıştır. Buna paralel olarak, farklı nedenlerle kırsalda da önemli hareketlilikler baş göstermiştir. Kentle kır arasında oluşan karşılıklı etkileşim, kenti çekim merkezi haline getirerek göç sürecini başlatmıştır (Es ve Ateş, 2004: 206-207).

Avrupa'daki bu sürecin bir benzeri, 1950'lerden itibaren Türkiye'de de yaşanmış ve göç Türkiye'de de kaçınılmaz olmuştur. Ancak, Türkiye'deki göç zincirleme bir boyut kazandığından, Avrupa'da birkaç yüzyıla yayılmış olan gelişmeler, 20-30 yıl gibi kısa bir süreye sığdırılmıştır. Bu durum, kontrolsüz ve çarpık kentleşmeyle birleşince barınma, işsizlik, uyumsuzluk gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Kente geldiklerinde zaten maddi olanaksızlıklar içinde olan

[1] Kategoriler için bkz. Aktan, C. Can, Hakan Ay ve Hilmi Çoban, (2007), "Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları" içinde: Aktan, C. C. ve Dilek Dileyici, Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi, Seçkin Yayınları, Ankara, sh.2, 3.

göçmenler, bu sorunlarla birlikte içinden çıkılmaz bir hale düşmüşlerdir. Dolayısıyla, göç, kırla kent arasında kırılmalara yol açabilecek değişimlerde belirleyici bir rol oynamıştır (Sezal, 1992: 115-117).

"Göç", en dar anlamda kent, kır gibi bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketi ya da toplumsal hareketlilik olarak tanımlanır. Ancak, seyahat etme gibi yerleşmeyle sonuçlanmayan kısa süreli yer değişimleri göç kapsamında değillerdir (Durugönül, 1997: 95). "Toplumsal değişme" ise, toplumsal yapıyı oluşturan öğelerdeki ve ilişkilerdeki değişimi anlatır. Yani, uygulanan ekonomi politikasında ve bu alanlardaki değişmelerle ekonomik yapıda, teknolojideki değişimle üretim yapısında, göç, nufüsdaki artış gibi nedenlerle demografik yapıda ve eğitim, sağlık ve aile yapısındaki değişmelerle kavramsal yapıda ortaya çıkabilir (Es ve Ateş, 2004: 209, 210). Özellikle de, bireyin algılama biçimlerinde, tutum ve davranışlarında, ahlaksal ve dinsel değerlerinde, siyasal tercihlerinde kendisini gösterebilir (Ergün, 1984: 101-102).

1.2. Kentleşme – Kentlileşme:

Göç olgusuyla bağlantılı diğer bir kavram ise "kentleşme"dir. Kentleşme, dar anlamıyla, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kentlerin niteliksel ve niceliksel biçimde büyümesini ifade eder. Geniş anlamda ise, toplumda işbölümü, örgütleşme ve uzmanlaşmanın artması ve insan davranış ve ilişkilerinde kente özgü değişikliklerin ortaya çıkaran bir nüfus birikim sürecini anlatır (Keleş, 2006: 23,24; Özkiraz ve Acungil, 2012: 250).

Bu bağlamda diğer bir kavram ise "kentlileşme"dir. Kentlileşme, kentleşmenin toplumsal değişim boyutunu, yani kentleşmeyle başlayan değişimin insan davranış ve ilişkilerine, değer yargılarına, yaşam tarzlarına yansıma sürecini ifade eder. Kentlileşme, göçmenin geleneksellikten uzaklaşmasını ve organize bir toplumsal yaşama sahip olan kentle bütünleşmesini anlatır. Bu süreçte, geleneksel değerlere sahip göçmenler, karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde bir yandan kentli değerlere uyum sağlama, diğer yandan ise kırsal değerleri terk etmeme ikilemi yaşarlar. Zaten, kentlileşme süreci tam da bu noktada başlar. Göçle birlikte yaşanan ilk şok atlatılıp, kentin sunduğu olanaklardan yararlanılmaya başlanıldığında kentlileşme yolunda ilk adım atılmış olur. Başlayan süreç, çok yönlü olarak gerçekleşir. Ekonomik yönü, bireyin geçimini tamamen kente özgü işlerle sağlamasının; toplumsal ve kültürel yönü ise, kente özgü değerlerin ve davranış biçimlerinin benimsenmesinin bir sonucudur. Kısacası, kentlileşme, kırı yavaş yavaş dışlayarak, göçmeni kent insanına dönüştürür (Erkut, 1991: 52).

Öte yandan göç, sadece fiziksel çevrenin değiştirilmesi olmadığı gibi, göçe bağlı kentleşme olgusu da sadece bir nüfus hareketliliği değildir (Kartal, 1987: 6). Bu nedenle, değişim, göçün bitmesiyle bitmemiş; bireysel ve toplumsal ölçütte çok yönlü olarak kentte de sürmüştür. Başka bir deyişle, göç ve kentleşme, ekonomik, kültürel, siyasal, vb. yönleriyle birbirlerini tamamlayan ve toplumsal yapıyı tümüyle değiştirme potansiyeli taşıyan bütüncül bir süreçtir (Durugönül, 1997: 95; Türkdoğan, 1996: 112).

1.3. Tampon Mekanizma:

Kır kent etkileşimiyle başlayan değişim, kaçınılmaz olarak sanayi öncesi ve sonrası kent özelliklerine aynı anda sahip olan ve "geçiş halindeki kentler" adı verilen bir yapıyı ortaya çıkarmıştır (Sjoberg, 1965: 329). Bu kentlerde, kır-kent dengesini kurmaya çalışan ve ikilem içinde kalan göçmenler için kente uyumu sağlayıcı ara form işlevi gören mekanizmalar söz konusudur. Göçün kentsel yansıması olarak kendisini gösteren bu yapılar, "tampon mekanizma" olarak tanımlanır. Bunlar sayesinde, toplumsal dönüşüm, önemli düzeyde bir çözülme ve anomi olmadan dengeli bir biçimde gerçekleşir. Kıray (1964: 7) tampon mekanizmayı şöyle tanımlar:

"Göreli olarak daha hızlı ve daha kapsamlı değişme hallerinde, her iki temel yapıda da görünmeyen, fakat oluşum içerisinde beliren ve bütünleşmeyi mümkün kılan kurumlar ve ilintiler ortaya çıkar ya da eski müesseseler yeni fonksiyonlar kazanır. Bu hal, sosyal yapının her müessesesi, ilintisi ya da bunlarla ilgili değerlerin hepsinin aynı anda ve aynı hızla değişip, aynı süre içerisinde yeni bir yapı haline gelmemesinden doğar. Toplumsal değişmenin buhransız olmasını sağlayan, çözülmenin önüne geçen ve her iki sosyal yapıya da ait olmayan bu yeni beliren müesseseler, ilintiler, değerler ve fonksiyonları biz tampon mekanizmalar terimi ile ifade ediyoruz."

Tampon mekanizmalar, göçmenlerin kente gelmeden önce kurdukları hayalleriyle ilgili taşıdıkları kaygıların bir sonucu olarak doğal bir yönelimle kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Zira, yeni kentliler, kentte karşılaştıkları değişim süreci karşısında umduklarını bulamayarak bocalamışlar ve köye dönmeyi de düşünmediklerinden, hayallerine ulaşabilme adına kentte kırsala özgü arayışlara girmişlerdir. Bu ihtiyaçla, kırsalın ilişki ağlarının kentte devamını sağlayacak ve adeta kentsel sürümünün üretilmesine olanak verecek olan tampon yapılar keşfedilmiştir (Güneş-Ayata, 1991: 91; Karaman, 2003: 111, 112). Böylelikle, kırsala özgü değerlerin kentte yok olması büyük ölçüde engellenmiş ve değişimin bunalımsız atlatılması sağlanmıştır. Göçmenler ise, bu güvencenin sağladığı olanaklarla kentle daha temkinli ilişkiler kurabilmişlerdir (Tekşen, 2003: 63).

Öte yandan, tampon mekanizmalar sayesinde, kırsala ait birçok değer de kente aktarılmış ve kırsal dayanışma ağlarının kentli biçimlerinin önü açılmıştır (Yılmaz, 2008: 7-9). Birer sığınak konumunda olan tampon mekanizmalar, kısa sürede hem nicelik hem de nitelik olarak güçlenmişlerdir. Bu durumu, Arslan "dünün toplumları geleneksel cemaatleri barındırıyorlardı, bugünün toplumları modern cemaatleri barındırıyorlar. Modernleşmenin sergilediği değişme istikameti, cemaatten cemiyete, cemaat yapısından cemiyet yapısına doğru değil, cemaatten cemaate doğrudur." biçiminde yorumlayarak, esasta bir değişikliğin olmadığını, sadece "geleneksel cemaatten", "kentli modern cemaat" yapısına geçildiğini ifade eder (Arslan, 2007: XIX). Kısacası, tampon mekanizmalar, yeni kentlilerin kendi değerleriyle birlikte kentle bütünleşmelerini sağlamıştır. Bu yapılar sayesinde göçmenler adeta kentte yeniden bir cemaat haline dönüşmüştür.

1.4. Çıkar Grubu – Baskı Grubu – Sivil Toplum Örgütü

Kentte oluşan biçimsel yapılardan birisi "çıkar grupları (interest groups)"dır. Çıkar grubu, "çağdaş toplumlarda faaliyet gösteren, diğer gruplardan belli taleplerde bulunan, ortak davranışlara sahip gruplardır", biçiminde ifade edildiği gibi (Abadan, 1959: 233), "maddi ya da manevi çıkar sağlamak amacıyla birlikte hareket eden gruplar" olarak da tanımlanır (Daver, 1993: 236). Çoğu kez çıkar grubuyla karıştırılan diğer bir biçimsel yapı ise "baskı grubu (pressure group)" dur. Siyaset bilimi yazınında, bu iki kavram arasında net ayrım olmadığı yönünde görüşler varsa da, bazı farklılıklara sahip oldukları bilinmektedir. Bu bağlamda, çıkar grubunun, çıkarlarını elde etmek için siyasal süreci doğrudan/dolaylı olarak etkilemeye başladıklarında baskı grubuna dönüştükleri kabul edilir. Kapani (2002: 193), baskı grubunu, "ortak çıkar etrafında birleşmekle birlikte, bunları gerçekleştirmek için özellikle siyasal iktidar/bürokrasi üzerinde etki yapmaya çalışan örgütlenmiş gruplar" olarak tanımlar. Daver'in tanımlaması ise, çıkar grubu ile baskı grubu arasındaki net bir ayrımı ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Daver göre, "Menfaat grupları dileklerini gerçekleştirmek amacıyla hükümet ve idare üzerinde çeşitli yollardan etkili olmaya başladıkları zaman baskı grubu halini alırlar" (Daver, 1993: 236).

Kente ilişkin olarak çıkar ya da baskı grubuyla çoğu zaman birlikte kullanılan diğer bir yapı ise "sivil toplum kuruluşu (STK- non-governmental organizations)"dir. STK; Kuçuradi'ye göre (1998: 30), belirli mekân ve zamanda bilgiye dayanarak ortaya çıkan, bir gereksinimi karşılamayı amaç edinen, kâr amacı gütmeden hizmet veren ve bu biçimde de kamunun yönetimine katılan örgütlerdir. Yerasimos (2001: 14) ise, bireylerin eşit katkı ve sorumluluklarla kurdukları, ortak amaç doğrultusunda -çalışan yatay örgütlenmeler olarak tanımlar. Farklı bir açıdan bakan

Belge'ye göre ise (2003: 20), barıştan, toplumsal iyilikten yana olmak gibi belirli ilke ve değerlere sahip olan ve bunlar doğrultusunda uğraş veren örgütlerdir.

STK ile çıkar/baskı grubu arasında önemli farklar vardır. Çıkar/baskı grubunda esas amaç özel çıkarken, STK'da ise, üyelerinin özel çıkarı için çalışmakla birlikte, bunu aşan bir biçimde toplumsal/kamusal yarar da öncelikli amaç arasındadır. Ayrıca, STK'ların oluşumunda "sivillik" egemenken, baskı grubu her zaman sivil olmayabilir. Örneğin, birçok resmi kurum/kuruluş, STK olmadıkları halde rahatlıkla birer baskı grubu olabilirler (Aksoy, 2008: 29-30).

1.5. Hemşehri ve Hemşehrilik:

"Hemşehri" ve "hemşehrilik" kavramları, çalışmanın temelini oluşturuyor. Hemşehri, aynı coğrafi kökenden gelenlerin kentte aidiyet, kimlik ve dayanışma ihtiyacını giderme amacıyla birbirlerini tanıtma sıfatı olarak kullandıkları bir kavramdır (Kurtoğlu, 2004: 19; Tekşen, 2003: 132; Schüler, 1999: 191). Hemşehrilik ise, birincil ilişkilere dayanan ve hemşehriler için kentte karşılaştığı sorunları çözmede tampon işlevi gören ilişkiler bütünüdür. Bu yönüyle, kentte kırsalla olan bağı anlatan en kapsayıcı cemaatsel ilişki ağlarını ifade eder (Kurtoğlu, 2004: 19; Tekşen, 2003: 64). Zira, memleket olarak tanımlanan kırsal mekanda insanlar birbirlerini akrabalık, komşuluk gibi bağlarla tanımlarken, hemşehrilik ise, göçten sonra kentte keşfedilen bir kimliktir. Hemşehrilik ilişkileriyle, kentte adeta kırsalla ilintili bir cemaat ruhu gelişmiş ve göçmen hemşehri cemaatiyle bütünleşmiştir (Kurtoğlu, 2004: 147, 148; Güneş-Ayata, 1991: 96).

Hemşehrilik ilişkisinde kendilerini aynı memleketli görenlerin birbirleriyle yüz yüze ilişki kurmaları gerekmez. Yani muhayyeldir. Göçmenler, bireysel olarak kentlileşme sürecine girdikleri gibi, muhayyel hemşehrilik ilişkisi de kentlileşme sürecine girmiştir. Böylelikle, muhayyel ilişki gerçeğe dönüşmüş ve "hemşehri dernekleri"nin kurulmuştur. Bu süreçte, "dernek/vakıf" türü kentli biçimsel örgütlenmelere yönelinmiştir. Bu yönelim ise, dernekler arasında önemli bir yeri olan hemşehri derneklerini sonuç vermiştir (Yıldırım, 2004: 125; Toksöz, 1983: 366).

Özetle; hemşehri dernekleri, modern kentin bir gerçeği olarak hemşehriliğin biçimsel boyutunu ifade eder. Klasik tampon işlevlerinin yanı sıra, aktiflik gerektiren yeni işlevler de ortaya koymaya çalışırlar. Bazen bir çıkar grubunu andırır, bazen bir baskı grubu gibi hareket eder. Hatta bir STK gibi faaliyetler de yürütebilir. Bu nedenle, demokrasiye katkı anlamında, hemşehri derneklerine sahip oldukları potansiyeli bilinçli bir biçimde dışa vurabilecekleri zeminin sağlanması gerekir.

Kavramsal çerçeve içerisinde geçen kavramlar, farklı açılardan değerlendirilebilecek bir kapsam ve genişliğe sahiptir. Ancak bu çalışmada, sadece hemşehri gruplaşmalarını ve hemşehri derneklerini sonuç verecek süreç ve ilişkiler bağlamında ele alındılar.

2. Tampon Mekanizma Olarak Hemşehri Dernekleri

Birer yerleşim mekanı olan kır ve kent, toplumsal, ekonomik, kültürel, vs. yönleriyle farklı değerlere ve ilişki biçimlerine sahiptir. Önemli bir toplumsal hareketlilik olan göç ile, kır-kent dengesini bozacak ve kırın geleneksel yapısını ve ilişki biçimlerini adeta eritecek bir değişime ilk adım atılmış olur (Tekşen, 2003: 49; Hurma, 2003: 29). Bu adımın, köylü birey açısından ortaya çıkan sonucu ise, cemaatsel nitelikli kırsal yaşam tarzını dönüştürecek ve yerine cemiyet bağlamında ilişkileri koyacak kentsel değerlerle karşı karşıya kalmaktır (Güven, 1977: 15). Bu durum, zaten göç sürecinde adeta şok geçirmiş olan göçmenleri, geleneksel-kırsal değerlerin yavaş yavaş zayıflamasına ve işlerliğini yitirmesine zemin hazırlayan çok yönlü bir sürece sokar (Lerner, 1964: 60). Göçmenler, hem kendi değerlerini ve ilişki biçimlerini korumak, hem de kente ait ilişki biçimleriyle muhatap olmak gibi bir ikilemin içinde kalırlar (Kıray, 1998: 103; Kartal, 1978: 30;

Hurma, 2003: 89). Sonuçta, değişime rağmen kır ittiği göçmen bireyle bağını tam koparmaz, kent ise çektiği göçmeni tümüyle içine alamaz bir süreç başlar (Keleş, 1998: 64-69).

İşte tampon mekanizmalar, tam olarak bu ikilemin yaşandığı geçiş esnasında göçmen için bir sığınak işlevi görürler. Bu yapılar, göçün ilk ve sonraki döneminde ortaya çıkanlar biçiminde iki kategoriye ayrılabilir. İlk dönemde, "geleneksel aile" ve "öncü aileler" ön plandayken; sonraki dönemde ise, "hemşehri" merkezli yapılar etkili olmuştur. Kırsalda temel belirleyici geniş aile kurumu olduğundan; bir göçmenin hayallerini gerçekleştirebilmesinin ilk adımı da, daha önce göç etmiş olan aile üyelerinin/öncü ailelerin yanına sığınmak olmuştur. Özellikle öncü aileler, sahip oldukları deneyimlerle, kente yeni gelenlere destek vererek, adeta kırsala özlemi ifade eden bir cemaatsel birliktelik oluşturmuşlardır (Bal, 1997: 439). Bu sayede, bazı geleneksel işlevler kaybedilmiş olsa da, kentin zorluklarına karşı yeni işlevler üstlenen dayanışma birimine, bir tampon mekanizmasına dönüşmüşlerdir (Gökçe vd., 1993: 16, 17). Bu mekanizmanın niteliği ve işleyişinde, kısa sürede, "öncü aile" oluşumundan hemşehrilik ilişkisine geçiş sağlanmıştır. Hemşehrilik ilişkileri, tampon işlevleri daha da güçlendirmiş, anlamlı kılmış ve hemşehriliği kurumsallaşmaya doğru götürmüştür (Gökçe, 1994: 286). Başka bir deyişle, hemşehrilik, geleneksel aile, öncü aileler, vb. biçimsel olmayan ağların yerine ikame edilebilecek kapsayıcı bir konuma gelmiştir. Böylelikle, başta barınma olmak üzere birçok sorunun çözümümde güçlü bir tampon olmuştur (Kurtoğlu, 2005: 5; Güneş-Ayata, 1991: 99). Öyle ki, yeni kentli olan göçmenler için hemşehrilik, kentte güven duyulabilecek tek yapıya dönüşmüştür. Kısacası, hemşehrilik ilişkisi göçmenleri, kentte kendilerini anlamlı kılacak, aidiyet duygusu kazandırarak ve kente uyumda önemli işlevler yerine getirecek grupla bütünleştirmiş ve adeta kentsel bir cemaat ruhu geliştirmiştir (Tekşen, 2003: 132; Güneş-Ayata, 1991: 96).

Hemşehri merkezli tüm dönüşüm süreçlerine bakıldığında, ilk temellerinin gecekondu semtlerinin cemaatsel mekanı olan hemşehri kahvehanelerinde atıldığı görülüyor. Kahvehane, iş dışı zamanlarda hemşehrileri bir araya getiren ve hemşehrilik ilişkisinin oluşmasında en etkili ortamdır. Kurtoğlu'na (2004: 198-202) göre, kahvehane, hemşehrilik ilişkilerinin en kendiliğinden ve en az dışlayıcı olduğu mekandır. Hemşehrilerin toplandığı tek kamusal mekan olduğundan, aynı zamanda siyasal olanla temasın kurulduğu tek ortamdır. Üstelik, hemşehri örgütlenmesine katkı sağlamak kadar, siyasal anlamda lider kadronun yetişmesinde de karargah işlevi görmüştür. Kısacası, hemşehri kahvehaneleri, tampon mekanizma olarak hemşehrilik ilişkilerinin oluşması kadar, kentli bir yapı olan hemşehri derneklerine dönüşmesinde de önemli işlevler görmüşlerdir (Tekşen, 2003: 132).

Hemşehrilik ilişkilerinin yetersiz kalması ya da kentlileşmenin zorlaması sonucu ortaya çıkan hemşehri dernekleri, çoğunlukla "dernek/vakıf" türü modern kentli yapılar biçiminde örgütlenmiştir. Bu yönüyle, STK, vb. yapılarla hukuksal olarak aynı niteliğe sahipler ve aynı mevzuata tabidirler (Toksöz, 1983: 366). Sonuçta, hemşehri dernekleri, hem birbirlerini tanımayan insanları yığın olmaktan kurtaracak, hem de değerlerini koruyarak kentle bütünleşmelerini ve kentlileşmelerini sağlayacak tampon mekanizma haline gelmişlerdir (Toksöz, 1983: 368). Bu bağlamda, yerine getirdikkeri ekonomik (Yılmaz, 2008: 18), sosyo-psikolojik, kültürel (Güneş-Ayata, 1991: 99) ve hatta "rant kollama (kollamacılık)[2] gibi işlevlerle (Yılmaz, 2008: 22), hemşehriliğin kentte geçici olmadığını ve belli bir düzeyde de olsa camaatsel ruhu koruyarak kentlileşebileceklerini göstermişlerdir.

Hemşehri dernekleri, tampon işlevler yerine getirirken, pasif konumda daha çok korumacı ve kırsala ait reflekslerle hareket etmişlerdir. Ancak, kendilerine yüklenen görev, zaman içerisinde

[2] Çıkar ve baskı gruplarının lobicilik gibi yöntemlerle devletten ekonomik, toplumsal, vb. çıkar transfer elde etmek için giriştikleri faaliyetlere rant kollama (kollamacılık) denir. Bkz.: Aktan, C. C., "Rant Kollama", Amme İdaresi Dergisi, Aralık 1993. Bu konuda ayrıca bkz.: Kurtoğlu, Ayça, (2012), Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C: 67, No. 1, sh.141-169

farklılaşarak korumacı yaklaşımı ve tampon olma niteliğini aşmış ve daha aktif kentli bir hemşehri derneği görüntüsü ortaya çıkarmıştır (Selek ve Köseoğlu, 2008: 10-11). Zaten, tampon mekanizma olgusu, geçiş halindeki toplumlarda/kentlerde geçici kısa süreli ihtiyaçları karşılamak için oluşan ve kentlileşme süreciyle birlikte farklılaşan kurum ve ilişkileri kapsıyor (Sjoberg, 1965: 329; Kurtoğlu, 2004: 55). Kısacası, hemşehri dernekleri, tampon olma konumunu aşarak yeni işlevlerle çevrili bir aşamaya gelmişlerdir. Bu dönemde, özellikle siyasal işlevler öne çıkmış ve hemşehri dernekleri bu işlevle anılmaya başlamışlardır. Siyasal işlevler yerine getiren bir aktör niteliği kazanması ise, demokratik sistem içerisinde hemşehrilerinin beklenti ve çıkarları açısından ve hatta kamusal yarar açısından büyük önem taşımaktadır.

3.Siyasal Aktör Olarak Hemşehri Dernekleri

Hemşehri derneklerinin tüzüklerinde kuruluş amaçları, tampon işlevler bağlamında genelde hemşehri yardımlaşması ve dayanışması olarak ifade edilir. Bu temel amaç esas olmakla birlikte, kentleşme/kentlileşme süreci içerisinde amaçları farklılaşmaya ve zenginleşmeye başlamıştır. Hemşehri dernekleri, göç ile gelişme ve kentsel aktör olma arasındaki ilişkiyi yansıtan ve birçok işlev üstlenip demokratikleşmeye katkı sağlayabilecek bir potansiyele sahip olmuşlardır (Narlı, 2002; Narlı ve Narı, 1999). Yeni konumlarında, sağlık, eğitim, ekonomi, siyaset, vb. alanlarda faaliyetler yürüterek, hem üyelerine hem de parçası olmaya çalıştıkları kente katkı sağlama çabası içerisindedirler. Örneğin, barınma sorununu çözen konumdan, yaşadıkları kentte yatırım yapılmasına ön ayak olmak gibi ekonomik çarpanı olan faaliyetleri yapabilecek duruma gelmişlerdir. Hatta, kırsala özlemin bir ifadesi olarak, "baba ocağı"nın gelişmesine ciddi anlamda destek vermişlerdir. Özellikle 1980'lerin ortalarında itibaren birçok köye elektrik, su gibi hizmetler hemşehri dernekleri aracılığıyla götürülmüştür[3]. Yine, hemşehrilerine burs verme, yarı veya tam zamanlı istihdam sağlama, sağlık taraması yaptırma gibi birçok alanda faaliyet yürütebilecek bir aktifliğe ulaşmışlardır. Aktifliklerine göre merkezi/yerel yönetimlerle, kamu kurumlarıyla ve hatta özel sektörle sıkı ilişkiler kurmuşlardır (Kurtoğlu, 2012: 149-154). Kısacası, hemşehri dernekleri, kentte yığın olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış olan bir topluluğu yeni işlevler sayesinde ve cemaatsel kimlikleriyle simgesel güçleri altında bir araya getirmiştir. Hatta, "kentte biz de varız" diyebilecekleri güce sahip bir kitleye dönüştürmüşlerdir (Bal, 1997: 431). Bu güçle, hemşehriler, kent yaşamına etkin olarak katılabilme ve karar süreçlerinde söz sahibi olabilme potansiyeli kazanmışlardır. Bunun doğal bir sonucu olarak da, siyasetçilerin/yetkililerin kendilerine başvurmak ve beklentilerini kolayca algılayıp, karşılanmak zorunda kaldıkları bir aktör haline gelmişlerdir (Yılmaz, 2008: 115).

Hemşehri dernekleri, siyasal bir yapı olmamakla birlikte, üye sayılarının oluşturduğu güç ve sahip oldukları potansiyelle siyasetçilerin adeta iştahını kabartıyor. Farklı partilere mensup siyasetçilerin sık sık ziyaret ettikleri, hemşehri gruplarını mobilize etmeye çalıştıkları bir cazibe merkezi olmuşlardır. Hatta, pek çok belediye başkanının, parti yöneticisinin, milletvekilinin veya belediye meclis üyesinin aynı anda bir derneğin üyesi olduğu biliniyor (Önen, 1997: 455)[4]. Sürekli oy kaygısı taşıyan ve bu konuya özen gösteren partiler, dernekleri göz ardı ederek hemşehrileri mobilize edemeyeceklerinin de farkındalar. Oy kaygısını çözme adına hemşehri dernekleriyle

[3] Birçok örnekten birisi olarak; Tokat İli Reşadiye İlçesi Yağsıyan Köyü Kalkındırma Derneği başkanlarından Duran Özdemir ile yapılan görüşmede, köylerine elektirk, su, telefon ve hatta kanalizasyon gibi hizmetlerin derneklerinin yaptıkları lobicilik faaliyetleriyle 1987'den sonra geldiğini ifade etmişlerdir. Yine daha güncel bir örnek olarak; Ankara'ya göç eden Çankırı Kurşunlular tarafından kurulmuş olan Ankara Kurşunlu Dernekler Birliği, Çankırı'nın yetkililerini ikna ederek (lobi faaliyetiyle) Kurşunlu İlçesi Yeşilören Köyü'nün ortasından geçen ve taşkınlara neden olan dere suyunu yer altına aldırmışlardır. Bkz.: haber18.com/cankiri_haber.asp?haberID=185

[4] Çankırı İli Merkezi'nde faal olan 5 ilçe hemşehri derneği (Ilgaz, Kurşunlu, Kızılırmak, Şabanözü, Yapraklı İlçeleri) ve Çankırılı siyasetçiler (milletvekili, il genel meclisi ve beledsiye meclisi üyeleri) üzerinde, başka bir proje için tarafımızdan gerçekleştirilen ankette de siyasetçilerin yaklaşık % 60'ının bir derneğe üye olduğu görülmüştür.

sürekli iletişim kurarak, gerek aday belirlemede gerekse desteklerini alma konusunda yoğun gayret içine girerler. Doğrudan hemşehrileri olmasalar dahi, her hemşehri derneğinin faaliyetlerine katılırlar[5]. Kamuoyu ile muhatap olduklarında ise, hemşehri dernekleriyle bağlantılarını açıklama ve onların kendi yanlarında olduklarını ifade etme ihtiyacı duyarlar. Hatta rakip partiler, bu amaçla birbirleriyle kıyasıya bir yarış içerisindedirler (Narlı ve Narı, 1999). Bu durumu bir fırsat olarak gören hemşehri dernekleri ise, kendilerini oy deposu olarak gören partilerden ve siyasal süreçlerden üyeleri lehine sonuna kadar yararlanmaya çalışırlar. Hemşehrilerine daha fazla çıkar/rant devşirebilmek için, siyasal sistem ile temsil ettikleri kitle arasında iletişim kurulmasında önemli işlevler görürler. Hatta, karar merkezleri üzerlerinde siyasal baskı kurarak etkilemeye çalışırlar. Bu yönüyle, hemşehri derneklerini "baskı grubu" olarak tanımlamak da mümkündür (Kurtbeyoğlu, 2005: 144).

Hemşehri derneklerinin en fazla tartışılan yönü, siyasal anlamda patronaj ilişkilerine yol açıp açmadıkları konusudur. Ayata, düşük gelirli yerleşim bölgelerindeki topluluk bağlarının genelde yakın çevreyle sınırlı olduğunu, hemşehriliğin günlük yaşamı önemli ölçüde biçimlendirdiğini; ancak siyasal otoriteyle ilişkilerin büyük ölçüde "klientelist" ilişkiler aracılığıyla yürütüldüğünü belirtir (Ayata, 2003: 37). Bu ilişkide, patronaja dayalı bir siyasal iletişim gerçekleştiği için üyeler hemşehri derneğinden bağımsız hareket edemez ve onun yönlendirmesi içerisinde kalırlar. Bu işleyiş, hemşehri derneklerini hem kimlik edinme anlamında önemli hale getirir, hem de büyük bir siyasal güç olmalarını sağlar. Ancak, Sarıbay'a (1994: 45) göre, cemaat ilişkilerinin oluşturduğu "hemşehri kimliği", göçmenin aidiyet duygusunu ve sorumluluğunu esas olarak belirlemekte ve bu durum, ulus devletin yurttaş kimliği ile çelişmektedir. Bu nedenle, hemşehri kimliği, yeni kentli bireylerin kentli bir yurttaş olma ve demokratik özne konumuna gelme yolunda engel bir potansiyel taşımaktadır.

Dernek-siyaset ilişkisinde, klientalizmin ve patronaj ilişkisi yeniden yeniye üretilmesine (Narlı, 2002) karşılık, üyelerin beklentilerine her zaman ulaştıklarını söylemek de zordur (Yılmaz, 2008: 115). Buna rağmen, hemşehriler, derneklerini bir tampon mekanizma olarak görmekten çok, bireysel ya da ortak çıkarlarını elde etme aracı olarak görmeyi yeğleme eğilimindedirler. Kısacası, hemşehri derneği-siyaset ilişkisi, partizanca bir zemine oturmayıp, klientalizm ve patronaj ilişkisi çereçvesinde tamamen çıkarların ön planda olduğu bir düzeyde gerçekleşir. Dolayısıyla, hemşehri dernekleri, bir "çıkar grubu", hatta kollamacılık ile bağlantılı olarak bir "baskı grubu" görünümüne sahiptirler (Kurtoğlu, 2012: 155).

Kurtoğlu, dernek-siyaset ilişkisinin geldiği düzeyi, kollamacılık ilişkisinin önemli bir kaynağı olarak görür. O'na göre, siyasetin işleyiş biçimi nedeniyle, hemşehri dernekleri siyasete, özellikle de partilere yakınlaştığı ölçüde kollamacılığa yakınlaşır (Kurtoğlu, 2012: 154). Hemşehri derneklerinin, kollamacılık ilişkisi içerisinde rahatlıkla çıkar amaçlı baskı yapılabilmelerinin arka planında ise, karar alma süreçlerinin farklı boyutları yatmaktadır. Zira, hemşehri gruplarının ya da derneklerinin rant kollamak/çıkar elde etmek için karar alma süreçleriyle girmiş oldukları ilişki tek taraflı olmayıp, karşılıklı "mübadele" biçiminde gerçekleşir. Kamu tercihi teorisi olarak ifade edilen bu yaklaşıma göre, mübadelede yer alan aktörlerden siyasetçiler oy, bürokratlar itibar, seçmenler yarar ve baskı grupları ise rant beklerler. Böylelikle, tümü hiçbir risk almadan kamusal mal ve hizmetlerle çıkarlarını azamileştirirler (Aktan, 1993: 134).

Öte yandan, hemşehri derneklerinin lider kadroları dışa dönük insanlardan oluştuğundan, siyasal partilerle rahatlıkla ilişki kurabilir ve onların bünyesinde kendilerine yer bulabilirler. Bu yönüyle, hemşehri dernekleri siyasete kadro devşiren bir aktör rolü de üstlenirler. Zaten parti-

[5] Birçok örnekten birisi olarak; Şişli Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül hemşehrileri olmadığı halde Tokat Dernekler Federasyonu'nun (TOKDEF) şube açılışına katılmış ve üyelerin herbirinden 2014 seçimlerinde hem oylarını hem de dörder tane ödünç oy bulmalarını istemiştir. Bkz.: Aybakan, Yunus, "TOKDEF büyümeye devam ediyor", Memkeketim Tokat Gazetesi, Sayı: 79, Yıl: 8, Mayıs 2013.

dernek ilişkisi de büyük oranda bu potansiyelin dışa vurmasıyla doğar ya da ivme kazanır. Şu nokta ilginçtir ki, dernek yetkilileri herhangi bir partiye üye dahi olsalar, parti-dernek ilişkisinin rahatlıkla bir çıkar ilişkisi olduğunu ifade ederler. Bu amaçla da, "dernek lokalleri"ni seçim propagandası yapmak için gelen herkese açarlar (Genç, 2008). Yine, seçimlerde, hangi parti olursa olsun adaylar arasında hemşehrileri varsa öncelikle onu desteklerler. Partiler de, buna dikkat ederek aday belirlenmesinde hemşehri yoğunluğunu göz önünde bulundururlar (Narlı, 2002).

Kuşkusuz hemşehrilik, yeni kentliler için siyasal katılımın sağlanması ve siyasal tercihlerin yapılması konusunda tek belirleyici değildir. Kentleşme ve kentlileşme arttıkça, birey kente uyum sağladıkça, hemşehriliğin yanı sıra farklı etkenler de devreye girer. Dolayısıyla, hemşehrilik birçok siyaset kavramlaştırması içerisinde sadece birisidir, ancak önemli bir tanesidir. Özellikle seçim dönemlerinde, hemşehrilik ile siyaset arasında daha da belirginleşen kaçınılmaz bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan hemşehri dernekleri daha güçlü kullanırlar. Kısacası, hemşehri derneklerinin tamamına yakını, farklı amaçlarla siyasetle ve siyasal partilerle ilişkisi kurarlar. Hemşehrilerin beklentilerini sisteme aktaran ve onlar lehine çıkar kollayan bir "siyasal aktör" haline gelmişlerdir (Narlı, 2002; Narlı ve Narı, 1999).

Hemşehri derneği-siyaset ilişkisini göstermesi açısından farklı örnekler vermek mümkündür. Örneğin, Bursa'da belediye başkanı, başkan yardımcısı gibi siyasal kimliği olan kişiler, Bursa'nın siyasal yapısının oluşumunda hemşehri derneklerinin büyük etkiye sahip aktörler olduklarını net bir biçimde ortaya koymuşlardır. Özellikle seçimleri kazanmak isteyen tüm partiler, Bursa'daki hemşehri dernekleriyle resmi olmayan biçimde ilişki kurma gereği duyarlar. Partilerin seçimler için aday belirlemede hemşehri derneklerinin desteğini alabilecek adayları belirledikleri ifade edilir. Bu destek karşılığında hemşehri dernekleri, seçimlerde sıkı pazarlıklar yapıp birçok avantaj elde ederler. Ayrıca, Bursa'daki siyaset-dernek ilişkisinde dernek başkanlarının önemli rolü vardır. Örneğin, başkanların yerel kimliği ve siyasal eğilimi üyelerin oy verme davranışlarını etkiler. Narlı'nın yapmış olduğu bir saptamada, Bursa'da Fazilet Partisi'ne yakınlığı olan Muşlular Derneği başkanının etkisiyle, üyelerin 1999 yerel seçiminde Fazilet Partisi'ne oy verdikleri ifade ediliyor (Narlı 2002).

Ankara Keçiören İlçesinde Kurtoğlu tarafından yapılan çalışma, bu çerçevede verilebilecek bir diğer önemli örnektir. Çalışmada, Keçiören Belediyesi Meclisi'deki meclis üyeleri arasında, hemşehri derneklerinin yerel siyaset üzerinde merkezi bir role sahip oldukları yönünde görüş birliği vardır. Birkaç üye dışında tümünün, hemşehri derneği-siyaset ilişkisini önemsedikleri, derneklerin siyasetteki etkisine inandıkları ve olumlu yaklaştıkları saptaması yapılır. Özellikle, farklı partilere mensup meclis üyelerinin, "Hemşehri siyasette hazır güç (kaynağı) demektir.", "Hemşehri desteği çok önemlidir, çünkü eğer bir hemşehri aday varsa, hemşehriler partisine bakmadan o adayı destekler.", "Hemşehri desteği temeldir ve tabanın desteği demektir. Partilerin başarılı olmasına katkıdır." biçimindeki sözleri, dernek-siyaset ilişkisini ve hemşehri derneklerinin rolünü göstermesi açısından dikkat çekicidir (Kurtoğlu, 2004: 305-315).

Hemşehri derneklerinin siyasal işlevini ve rolünü ortaya koyması bakımından başka bir örnek ise; İstanbul Kastamonu Hemşehri Dernekleri ile ilgili çalışmadır. Çalışmada, dernek başkan ve üyelerine sorulan "derneklerinin kuruluş amacı nedir?" sorusuna verilen yanıtların ilk kısmında "hemşehriler arasında dayanışma ve yardımlaşmanın tesis edilmesidir" denilse de; arkasından esas amacın, hemşehrilerin siyaset-çıkar ilişkisi içerisinde bir güç haline gelmesini sağlamak olduğu vurgulanır. Bu bağlamda, 22 yıldır dernek yönetisi olan Kastamonulu bir dernek başkanı, bugün gelinen noktada esas amaçlarını, yaşanılan kentte siyasal açıdan temsil edilmek, bürokraside, ekonomide bir yerlere gelmek ve çıkarlarını elde etmek için İstanbul'daki yerel yönetimlerin olanaklarından yararlanmak olarak ortaya koyar (Yılmaz, 2008: 78). Bir diğer dernek başkanı da, siyasal bir aktör olarak hemşehri derneklerini şöye anlatır: "Aktif siyaset yapan kişiler, yöre

derneklerinin siyasette çok etkili olduklarını biliyorlar. Tek tek kahvehanelere gidip, insanlara sesleneceklerine derneklere gidip toplu olarak insanları etkileyebileceklerinin farkındalar. Bunu bütün siyasetçiler kullanıyorlar." Hemşeri derneklerinin aday belirleme ve hemşehriler arasından belirlenen adayların desteklenmesi bağlamında ise, "(…) Geçen seçimlerde içimizden bir milletvekili aday adayı çıktı. Biz bu kişiyi destekledik. Arkasında olduğumuz söyledik. Aslında bunu, her partinin içimizden gösterdiği her aday için yaptık. (…) Buradaki maksadımız partiler değil. Kastamonulu adayları öne çıkarmak ve tanıtmaktı. Hemşehri oylarının bu adaylara verilmesi noktasında toplantılar yaptık." (Yılmaz, 2008: 115, 116) diyerek, dernek-siyaset ilişkisinde, çıkar ilişkisinin ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Bir diğer dernek başkanı da aynı paralelde, amaçlarının derneğin var olan gücünü kullanarak, siyaset üzerinden çıkar sağlayabilmek olduğunu belirtir. Kısacası, Kastamonular açısından da hemşehri kimliğinin ve dolayısıyla derneklerinin siyasette etkili olduğu, farklı düşüncelere sahip olsalar dahi çıkarlarını elde etmek için hemşehrilerini destekledikleri görülüyor. Onlara göre partinin bir önemi yoktur. Tek ölçüt, destekledikleri adayların Kastamonulu olması ve Kastamonuluların çıkarını korumasıdır (Yılmaz, 2008: 117, 118).

Hemşehri dernekleriyle ilgili olarak Kırıkkale'de yapılan diğer bir çalışmada da; hemşehri derneklerinin siyasal rolünü ortaya koyma açısından önemli saptamalar söz konusudur. Kırıkkale'de bulunan hemşehri derneklerinin resmi/gayri resmi yollarla siyasal yaşama katıldıkları ve sistemden hemşehrilerinin çıkarlarına uygun taleplerde bulundukları ifade ediliyor. Bu bağlamda, kent merkezindeki dernekler, tüzüklerinde yazılı olmadığı halde, çıkar elde etmek için yoğun çaba harcadıkları belirtiliyor (Kurtbeyoğlu, 2005: 145). Hemşehri derneklerinin tamamına yakını ve özellikle sayılarının fazlalığı avantajıyla Kırşehirli derneklerin, yardımlaşma/dayanışma amacı dışında siyasal alanda etkili olma amacı taşıdıkları ifade ediliyor. Ayrıca, Kırıkkale'deki derneklerin, oluşturmaya çalıştıkları imaj kadar güçlü olmadıkları saptaması yapılmakla birlikte, Kırıkkale siyasal yaşamının önemli gerçeği ve birer aktörü oldukları da ortaya konuluyor. Bunun temel nedeni ise, siyasilerin oy kaygısıyla hemşehri derneklerine atfettikleri önemdir (Kurtbeyoğlu, 2005: 105, 155).

Çalışmada gerçekleştirilen anketin soruları içerisinde, hemşehri derneklerinin en rahat ve tatmin edici yanıtlar, Kırıkkale'nin siyasal yaşamındaki etkileri ile ilgili sorulardır. Dernek yöneticilerinin %41,7'si genel, %55,6'sı ise yerel seçimlerde aday belirleme aşamasında görüşlerinin alındığını beyan etmişlerdir. Ayrıca, seçim dönemlerinde derneklerin, partililer tarafından sıklıkla ziyaret edildiği ortaya konulmuştur (Kurtbeyoğlu, 2005: 128, 129). Hemşehri derneklerinin de, bu yoğun ilgisi karşısında kendi belirledikleri kişilerin aday olması için çaba sarf ettikleri anlaşılıyor. Hemşehri derneği üyeleri arasında, kendi hemşehrilerinin aday olması ve/veya seçilmesini "önemli" görenlerin toplamı ise %94,4 gibi çok yüksek bir oran çıkmıştır. Dolayısıyla; Kırıkkale'de bulunan hemşehri derneklerinin asıl önceliğinin siyaset olduğu ve bu konuda aktif birer aktör oldukları anlaşılıyor (Kurtbeyoğlu, 2005: 125-131).

Bu bağlamda, Türkiye'nin önemli kentlerinden olan ve ciddi oranda göç alan Adana ile ilgili yapılan bir çalışma da söz konusudur. Çalışmada, hemşehri dernekleri-siyaset ilişkisinde diğer çalışmalara yakın sonuçlara ulaşıldığı görülüyor. Yapılan anket çalışmasında, Adana'daki derneklerin çoğunluğunun özellikle yerel siyasette söz sahibi olmak istediği ortaya konuluyor. Derneği üyeleri de, bürokraside etkin ve yönetimlerde söz sahibi olmak için siyasete girmek gerektiğini ifade ediyorlar. Bu bağlamda, derneklerin üyelerin üzerinde ve onların siyasal yönelimlerinde etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür. Oy verirken adaylar arasında derneğin işaret ettiği adayın desteklenmesi bunu gösteriyor. Buna karşılık, partiler/adaylar hemşehri derneklerini bir oy deposu olarak görmekte, bu yüzden derneklerin desteğini alabilmek için dernekten/dernek çevresinden aday göstermeye özen gösteriyorlar. Kısacası, Adana'da hemşehri dernekleri, siyasal oluşum süreçlerinin önemli bir parçasıdır. Bu konuda dikkate

alınıyorlar. Dernek üyeleri de çoğunlukla, adayların kendi dernekleri ile ilişkilerine ve oy tercihinde bunun belirli bir etkisi olduğuna dikkat çekiyorlar. Derneklerin yarısına yakınının seçimlerde aday göstermesi, üyelerinden yerel yönetimlerde temsilcilerinin olması ve partilerin dernekleri ziyaret etmesi Adana hemşehri derneklerinin de siyasette aktif olarak var olduğunun en öenmli göstergelerinden bazılarıdır (Çiçek, 2009: 148,149).

Hemşehri dernekleri hakkında Antalya örneğinde yapılmış bir tez çalışmasında da dernek-siyaset ilişkisi işleniyor. Çalışmada, siyasette hemşehri derneğinin ve hemşehri desteğinin büyük önemi olduğu saptaması yapılıyor. Zira, yapılan ankette görüşülenlere konuyla ilgili düşünceleri sorulmuş ve %81,2'si bu desteğin siyasette önemli olduğunu, ancak % 18,8'i'nin desteğin öneminin olmadığını söylemişlerdir. Ayrıca, seçimlerde kendi hemşehrilerinin seçilebilmesi için kararlar aldıklarını belirtmeleri, siyasette hemşehri derneğinin ve dolayısıyla dayanışmanın önemini anlatması bakımında bir göstergedir. Bu bağlamda, üyelere oy kullanırken adayların hemşehrileri olmasının kararlarını etkileyip etkilemediği sorulmuş, görüşülenlerin % 93,5'i etkilediği, sadece % 6,5'i'nin etkilemediği yönünde görüş belirtmişlerdir. Buna ek olarak, dernek yöneticileri de, derneklerin doğrudan siyaset yapmamakla birlikte, ortak çıkarlarını elde etmek için seçimlerde siyasal kararların yönlendirilmesinde kararlar aldıklarını belirtmişlerdir. (İnat, 2006: 131).

Yine İstanbul'daki Giresun hemşehri dernekleri de, özellikle yerel seçimlerde hemşehri derneklerinin siyasal rolünü ve etkisini göstermesi açısından önemli bir örnektir. İstambul'daki Giresunlu hemşehriler de, derneklerinin yerel siyasette önemli bir güç olduğunu vurgularlar. Siyasette partilerin değil hemşehriliğin ölçüt olduğunu ve hemşehrilerinin aday gösterilmesi halinde destek verdiklerini söylerler. Örneğin, yerel seçimlerinde, Giresunluların yoğun olduğu bir bölge olan Zeytinburnu İlçesinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin mevcut belediye başkanı olan Bulancaklı Murat Aydın, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tirebolulu Adil Emecan, Saadet Partisi'nin de Göreleli Kadem Emaneti belediye başkan adayı gösterilmesini önemserler. Siyasal duruşlarını da buna göre belirlerler. Yine, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Bulancaklı Lokman Çağrıcı'yı Bağcılar'dan, Türkiye İhracatçılar Meclisi Eski Başkanı Şebinkarahisarlı Oğuz Satıcı'yı Bakırköy'den aday göstermeleri sevinçle karşılanır ve hemşehrilerine sahip çıkarlar. Öte yandan, Giresunluların yoğun olarak yaşadığı Eyüp ve Beykoz'da ise hiçbir partinin Giresunlu bir aday göstermemesini yürek yarası olarak ifade ederler. Bu durum, dernek-parti/siyaset ilişkisini ve derneklerin rolünün önemsendiğini göstermesi açısından dikkate değerdir (Balcıoğlu, 2013).

Farklı çalışmalardan verdiğimiz örneklerle birlikte, Çankırı İli Merkezinde tarafımızca gerçekleştirilen amprik çalışma[6] da konumuz açısından önemli bir örnektir. Amprik çalışma, 5 ilçe hemşehri derneği üyeleri ile Çankırılı siyasetçilere anket uygulanması ve sonuçlarının SPSS programıyla değerlendirilmesi sonucu gerçekleştirilmiştir. Anketler, öncelikle her dernekten 15 üye olmak üzere 5 dernekten toplam 75 örneklem üyeye; sonrasında ise il genel meclisinden 15, belediye meclisinden 15 ve milletvekili olarak bir örneklem siyasetçiye yüz yüze uygulanmıştır. Uygulanan anketin bulgularına bakıldığında; hemşehri derneği üyelerinin %70,7'si "Dernek ortak çkarlarımızı temsil eder ve sorunların çözümünde aktif çalışır" sorusuna "evet" demiştir. Yine, üyelerin %57,3'ü derneklerinin siyasetle ilişki içinde olduklarını ve olması da gerektiğini ifade etmiştir. Üyelerin %50'ye yakını "Hemşehri dernekleri üyelerin çıkarı için partilerle işbirliği yapar ve bu konuda üyeler yönlendirilir" biçiminde düşünmektedir. Ayrıca, "Üyelerin çıkarları için siyasilere ve yetkililere baskı yapılır" ifadesine de, %50'ye yakını "evet" yanıtı vermiştir. Ankette yer alan, "Dernek demokrasi, insan hakları gibi konularda eğitim verirse hemşerilerin amaçlarına daha iyi hizmet eder" ifadesini ise üyelerin %80'i olumlu yanıtlamıştır.

[6] "Baskı Grubu Olarak Hemşehri Dernekleri: Çankırı Örneği" başlığı ile kurgulanmış olan başka bir proje kapsamında gerçekleştirdiğimiz amprik çalışmanın bulgularından yararlanılmıştır.

Buna paralel olarak siyasetçilere uygulanan ankette de; "Derneklerin merkezi/yerel yetkililerle ilişkisi hangi düzeydedir" sorusuna, %50'ye yakını "hepsiyle/üyelerin çıkarı söz konusuyken" yanıtı verirken; "Derneğin bir aktör olarak siyaset üzerinde etkisi var mı?" sorusuna ise %64,5 ile "evet" yanıtı vermiştir. Yine "Dernek, üyelerin çıkarı için siyasetçilere/yetkililere baskı yapar" ifadesine, siyasetçiler %51,7 oranında "evet" demişlerdir. Ayrıca, "Dernek, siyaseti etkilemenin ötesinde seçimlerde (özellikle yerel seçimlerinde) aday gösterilmesinde rol oynar" ifadesine, siyasetçilerin %42'si ve "Hemşehri dernekleri, üyelerin sorunlarının çözümünde/ çıkarlarının korunmasında siyasete aktif olarak katılır ve etkiler" ifadesine ise %58'i olumlu yanıt vermiştir. Bütün bunlarla birlikte, "Dernek demokrasi, insan hakları gibi konularda eğitim verirse üyelerinin amaçlarına daha iyi hizmet eder" ifadesine de, siyasetçilerin %93,4'ü olumlu yanıt vermiştir. Siyasetçilerin verdiği tüm yanıtlar ile dernek üyelerinin verdiği yanıtlar büyük ölçüde örtüşüyor.

Hem Çankırı Merkez'de yapılan çalışmada hem de diğer örneklerde, hemşehri derneklerinin siyasal aktör olarak hareket ettikleri ve zaten üyelerinin de bu yönde beklentilerinin olduğu görülüyor. Böyle bir rol üstlenmelerinin ve siyasetle bu denli ilişki kurmalarının temel nedeni ise, yeni kentlilerin beklentilerinin yerleşik kentlilere göre çok daha fazla olmasıdır. Beklenti ne kadar yüksekse, kollamacılık ya da başka amaçla siyasetle ilişki kurma ve etkileme ihtiyacı da o oranda yüksek olmaktadır (Yılmaz, 2008: 22, 23; Schüler, 1999: 83). Sonuç olarak, hemşehri dernekleri, hem kendi açılarından hem de siyasal partiler açısından önemli bir siyasal aktör konumuna gelmişlerdir.

Öte yandan, hemşehri dayanışması adı altında bir araya gelmiş olan kitleler, hemşehri dernekleriyle yeni bir aşamaya geçiyorlar. Bu çerçevede, hemşehri derneklerinin amaçları ve faliyetleri de sürekli farklılaşıyor. En azından bir kısmının bugün geldikleri noktayla ilgili şöyle bir saptama yapılabilir: Hemşehri dernekleri, siyasal aktörlüğü de aşan biçimde -kısmen de olsa- birer kentli "sivil toplum kuruluşu (STK)" niteliğine bürünüyorlar[7]. Bu görüş, özellikle kente göç eden insanların hemşehrilik ortak paydasıyla bir araya gelerek kurdukları hemşehri derneklerinin STK'na dönüştükleri ve katılımcı demokrasinin öznesi haline geldikleri anlayışına dayanır. Hemşehri derneklerine bu açıdan bakıldığında, bir STK'da bulunması gereken olmazsa olmaz temel niteliklere genel olarak sahip oldukları görülür. Çalışmalarında genelde "gönüllülük" ve "birliktelik" esası söz konusudur. Mali kaynakları, özerkliklerine zarar vermeyecek biçimde genelde üye aidatlarıyla ve topladıkları bağışlarla sağlanır. Örgüt yapılarında, yasal mevzuata uygun olarak genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu yer alır ve buralarda kararlar katılımcılık ilkesine göre alınır. Sivil toplumu diğerlerinden ayıran ve önemli bir özelliği olan "diğergamlık" ve "olumlu dışsallık" da, hemşehri derneklerinin esas almaya çalıştıkları nitelikler arasındadır. Bu bağlamda, toplumsal sermaye ve kamusal söylem, gönüllü olarak bir araya gelmelerinin sağladığı önemli yararlardandır. Ayrıca, toplumsal dayanışma, ortak yarar için eşgüdüm, birlikteliği kolaylaştıran ilişki ağları ve toplumsal güven gibi özelliklere de büyük oranda sahiptirler (Özdemir, 2011).

Sonuç

Göç, ekonomik, siyasal, vb. değişimler sonucu ortaya çıkan önemli bir toplumsal hareketliliktir. Göçün bizzat kendisi de birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Bu değişimler en önemli etkisini, geleneksel kır toplumdan modern kent toplumuna göç eden insanlar üzerinde göstermiştir. Sonuçta, kentte yaşayan ancak kentli olmayan bir toplumsal yapı ve onların yaşadığı kent ortamı ortaya çıkmıştır. Bu yapı, sanayi öncesi ve sanayi sonrası kent özelliklerini içinde barındıran "geçiş halindeki kentler" olarak tanımlanır. Bu kentlerde yaşamaya başlayan yeni kentli

[7] Bu konuyla ilgili amprik bir çalışma için bkz.: Selek, Cihan ve Köseoğlu, Özer, (2008), Hemşehri Derneklerinin Adapazarı'nın Sosyo-ekonomik Yapısına Etkiler, Bilgi Kültür Merkezi, Sakarya.

göçmenler, bir yandan kentin bir parçası olmaya çalışırken, diğer yandan birçok sorun ve ikilemle karşı karşıya kalmışlardır. İkilemi ortadan kaldırıp kendi değerleriyle birlikte kentlileşmelerini sağlayacak tampon mekanizmaları, adeta kırsalın birer kentli sürümü olarak keşfetmişlerdir.

Tampon mekanizmalar arasında, özellikle biçimsel olmayan hemşehrilik ağları önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, hemşehrilik ağlarının biçimsellik kazanmış hali olan hemşehri dernekleri de tampon mekanizma görevi yerine getirmişlerdir. Bu nitelikleriyle, barınmadan iş bulmaya, geleneksel değerlerin korunmasından kentlileşmeye kadar birçok işlev yerine getirmişlerdir. Tampon işlevler sayesinde, kendi değerleriyle kente uyum sağlayabilen ve hatta "kentte biz de varız ve söz sahibiyiz" diyebilen güçlü kitleler oluşturmuşlardır. Günümüzde bu kitleler, hemşehri derneklerinin simgesel gücü altında kentte söz sahibi olabilecek, karar alma süreçlerine katılabilecek ve hatta çıkarlarının pazarlığını yapabilecek bir konuma gelmiştir. Zaten bir demokrasinin performansını belirleyen en önemli gösterge, o toplumda bilinçli yurttaşlık kültürünü içselleştirmiş bireylerin siyasetin her kademesine aktif olarak yer alması ve kendi yaşamlarını etkileyecek siyasal kararları etkileyebilmeleridir. Bu amaçla, yurttaşların kendilerini aktifleştirmeleri, bilinçlendirmeleri ve kapasitelerini artırma yolunda seferber olmaları gerekir. Göçmen bireylerin, bu niteliğe sahip birer yurttaş olmalarında, bir aktör olarak hemşehri derneklerinin yürütükleri faaliyetler önemli bir adımdır.

Hemşehri dernekleri, hemşehrilerin bireysel olarak kentlileşme sürecine girmeleri gibi, kurumsal olarak da kentlileşmekte ve bu doğrultuda kendilerini sürekli olarak yenilemektedirler. Kuruldukları ilk dönemde tampon işlevler yerine getiren hemşehri dernekleri, bugün gelinen noktada, sahip oldukları potansiyelle üyelerinin sisteme katılımını ve çıkarlarını korumalarını sağlayacak yeni işlevler yerine getirmektedirler. Bu yönüyle, hemşehrileri yönlendirebilen ciddi bir siyasal güce dönüşmüşlerdir. Özellikle, partilerle olan ilişkilerinde, üye sayılarına dayalı oy gücüne vurgu yaparak, hemşehrileri lehine çıkar sağlayan bir aktör görünümü kazanmışlardır. Bu durum, seçim dönemlerinde daha çok belirginleşmekte ve hemşehri dernekleri, partilerin destek talebi karşısında pazarlıklarla rant devşiren bir siyasal aktöre dönüşebilmektedirler. Bu konuda birçok örnek söz konusu olup; başta Çankırı İli Merkezi'ndeki dernekler olmak üzere, farklı illerde faaliyet yürüten hemşehri derneklerinden örnekler verilmiştir. Kuşkusuz her dernek aynı konum ve kapasitede değildir. Ancak, her birisi siyasal aktör rolünü üstlenebilecek bir potansiyele sahiptir.

Bir siyasal aktör olarak hemşehri dernekleri, siyaset kurumuyla klientalizmin yoğun yaşandığı bir ilişkiye de girerler. Bu ilişkide, patronaja dayalı bir siyasal iletişim gerçekleştiği için üyeler bağımsız hareket edemez ve derneğin yönlendirmesi içerisinde kalırlar. Bu işleyiş, hem hemşehrilik ilişkisini ve kurmuş oldukları dernekleri kimlik edinme anlamında önemli hale getirir, hem de örgüt anlamında hemşehri derneklerine büyük bir siyasal güç kazandırır. Ancak, oluşan hemşehri kimliği, ulus devletin yurttaş kimliği ile çelişebilme ve yeni kentlilerin, kentli bir yurttaş olarak demokratik özne konumuna gelmesini engelleyebilme potansiyeli taşımaktadır. Kısacası, göç eden ilk nesil açısından kırsalın patronaj ilişkisi kentte de sürmektedir. Bu nedenle, hemşehri derneklerinin, yeni işlevleriyle kentlileşme ve kentle bütünleşme yolunda ortaya koydukları çabaya rağmen, kentlileşme süreci henüz bütünüyle tamamlanmamış gözükmektedir. Bu bağlamda, demokratik siyasal yaşamda önemli bir role sahip olmaya başlayan hemşehri derneklerinin misyonu, büyük olasılıkla yeni nesil hemşehrilerle tamamlanacaktır. Bu süreçte, hem kent bilincinin gelişiminde hemşeriler kendi değerleriyle birlikte eğitilmeli ve desteklenmeli, hem de demokrasi kültürüyle güçlenilmelidir. Bunun gerçekleşmesi ise, patronaj ilişkilerinden kurtularak demokrasi kültürüyle bezenen ve tampon mekanizmalığı hatta siyasal aktörlüğü aşan bir konumda STK olmaya doğru kendisini sürekli yenileyen bir hemşehri derneği profiline bağlıdır.

Sonuç olarak; hemşehri dernekleri, demokrasinin önemli bir öznesi haline gelebilecek güçlü bir potansiyele sahiptirler. Potansiyelin yaşama geçmesi için, kendilerini bütünüyle cemaatsel

yapıdan kentli cemiyet yapısına dönüştürmeleri gerekir. Bu amaçla, sürekli dayatılan süreçler yerine bilinçli, neyi niçin yaptığını bilen, kent kültürünü benimsemiş ve eğitimli hemşehri yurttaşlar profili oluşturmaya önem göstermelidirler. Böylelikle, hem ilk kuşak hemşehrilerin eksikleri tamamlanacak, hem kendi değerleriyle kentlileşmiş güçlü hemşehri nesiller yetiştirilmiş olunacaktır. En öenmlisi de her açıdan güçlü bir demokratik aktör olacaklardır.

KAYNAKÇA

ABADAN, N., (1959), "Devlet İdaresinde Menfaat Gruplarının Rolü", A.Ü.S.B.F. Dergisi, 14 (1).

AKSOY, Necdet, (2008), Sivil Toplum ve Baskı Grupları, kaknüs Yayınları, İstanbul.

AKTAN, C. Can, (1993), "Rant Kollama", Amme İdaresi Dergisi, Aralık.

AKTAN, C. C., Hakan Ay ve Hilmi Çoban, (2007), "Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grıupları", içinde: C. C. Aktan ve Dilek Dileyici, Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi, Seçkin Yay., Ankara

ARSLAN, Hüsamettin, (2007), Epistemik Cemaat, Paradiğma Yayınları, İstanbul.

AYATA, Sencer, (2003) "Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı", Kültür Fragmanlar: Türkiye'de Gündelik Hayat, (Der: Kandiyoti, D. ve Saktanber A.), (Çev: Zeynep Yelçe), Metis Yayınları, İstanbul.

AYBAKAN, Yunus, "TOKDEF Büyümeye Devam Ediyor", Memkeketim Tokat Gazetesi, Sayı: 79, Yıl: 8, Mayıs 2013.

GÜNEŞ-AYATA, Ayşe, (1991), "Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik", Toplum ve Bilim, Sayı: 51/52, Kış.

GÜNEŞ-AYATA, Ayşe, (1998), "Türkiye'de Kimlik Politikalarının Doğusu", (Çev. Zülal Kılıç), 75. Yılda Tebaadan Yurttaşa Doğru, (Der. Artun Ünsal), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

BALCIOĞLU, İbrahim,(2013), Hemşehrilerimiz ve Yerel Siyaset, www.harsitvadisi.com/yazar_detay.php?id=21., 15.02.2013,

BAL Hüseyin (1997), "Kentsel Toplumda Anomi-Yabancılaşma Olgusu Kente Göç Edenlerin Alternatif Çözümü: Hemşehri Birlikleri", 2. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Sosyoloji Derneği Yayını, Ankara.

BELGE, Murat (2003), "Sivil Tolum Nedir?, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları", Bilgi Üniversitesi Sivil Tolum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, No: 1.

ÇAHA, Ömer, (2007), Aşkın Devletten Sivil Topluma, Plato Film Yayınları, İstanbul.

ÇAM, Esat, (1984), Siyaset Bilimi, Der Yayınları, İstanbul.

ÇİÇEK, Mustafa, (2009), Hemşehri Derneklerinin Sosoyo-Kültürel Uyuma Etkisi, Çukurova Üniversitesi SBE, (Y. Lisans Tezi), Adana.

DAVER, Bülent, (1993), Siyaset Bilimine Giriş, Ankara.

DURSUN, Davut, (2012), Siyaset Bilimi, Beta Yayınları, İstanbul.

ERGÜN, Doğan, (1984), 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

ERKUT, Gülden, (1991), "Kentlileşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu" Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, (Editör: Hande Suher), Aralık.

ES, Muharrem ve Hamza ATEŞ, (2004), "Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Sosyal Siyaset Konferanları Dergisi, Sayı: 48.

DURUGÖNÜL, Esma, (1997), "Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Sosyoloji Dergisi Yayını, Ankara.

GENÇ, Yusuf, (2008), "….", Yöresel Kültürler Sempozyumu, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 27 Haziran.

GÖKÇE, B., (1994), "Gecekondularda Aileler Arası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü", Dünyada ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler, Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara.

GÖKÇE, B., Acar, F., Ayata, A., Kasapoğlu, A., Özer, İ., Uygun, H., (1993), Gecekondularda Aileler Arası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yay., Ankara.

Haber18.com/cankiri_haber.asp?haberID=185

HURMA, Hüseyin, (2003), Türkiye'de Kentleşme Ve Göç Olgusunun Siyasal Katılıma Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Haziran, Muğla.

İNAT, Şaban, (2006), Sivil Toplum Kuruluşu Oolarak Hemşehri Dernekleri ve Kentleşme Süreci (Antalya Örneği), Süleymen Demirel Üniversitesi SBE, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta.

KAPANİ, Münci,(2002),Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yay., Ankara.

KARAMAN, Kasım, (2003), "Türkiye'de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu Sorunu", Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları 4.

KELEŞ, Ruşen,(2006), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi,Ankara.

KELEŞ, Ruşen (1998), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yay., İstanbul.

KARTAL, Kemal, (1987), Kentleşme ve İnsan, TODAİE Yay., Ankara.

KIRAY, Mübeccel, (1964), Ereğli: Ağır Sanayiden önce Bir sahil Kasabası, DPT Yayınları, Ankara.

KIRAY, Mübeccel, (1998), Kentleşme Yazıları, Bağlam Yay., İstanbul.

KUÇURADİ, İonna (1998), "Yirmibirinci Yüzyılın Eşiğinde Dmokrasi Kavramı ve Sorunları", Hacettepe Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı.

KURTBEYOĞLU, Tahsin, (2005), Kıkıkkale Merkezinde Faaliyet Gösteren Hemşehri Dernekleri ve Bu Derneklerin İlin Sosyal, Kültürel ve Siyasal Yapısına Eetkileri (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi SBE, Kırıkkale.

KURTOĞLU, Ayça, (2004), Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği, İletişim Yayınları, 2004, İstanbul.

KURTOĞLU, Ayça, (2005), "Mekansal Bir Olgu Olarak Hemsehrilik ve Bir Hemsehrilik Mekanı Olarak Dernekler", European Journal of Turkish Studies, No. 2, http://www.ejts.org/document375.html, 12 Nisan 2013.

KURTOĞLU, Ayça, (2012), Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık, A.Ü. SBF Dergisi, C: 67, No. 1.

LERNER, D. 1964. The Passing of Traditional Society, The Free Press, London.

NARLI, Nilüfer, (2002), "İlksel Bağlar, Hemşehrilik, Gettolaşma", www.bianet.org, 6 Haziran.

NARLI, Nilüfer ve Yaşar Narı, (1999), "Türkiye'de Hemşehri Derneklerinin Siyasete Katılması ve Demokratikleşme Sürecine etkileri: Bursa Örneği", Yeni Türkiye, Yıl:5, S.29, Eylül-Ekim.

ÖNEN, Engin. (1997) "Kent Dayanışması ve Hemşehrilik Dernekleri", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç, Sosyoloji Derneği Yayını, Ankara.

ÖZDEMİR, Gürbüz, (2011), "Katılımcı Demokrasinin Öznesi STK'ların Sahip Olması Gereken Nitelikler", 9. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Bakü, Haziran.

ÖZDEMİR, Gürbüz, "Baskı Grubu Olarak Hemşehri Dernekleri: Çankırı Örneği", Yayınlanmamış Makale Çalışması, Çankırı.

ÖZKİRAZ, Ahmet, Yavuz Acungil, (2012), "Hemşehri Derneklerinin Kentlileşme Sürecindeki Rolü (Tokat Örneği)", H.Ü. Ünivertsitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 29, Sayı:1, Haziran.

SARIBAY, Ali, Yaşar. (1994) "Kent: Modernleşme İle Postmodernite, Arasında Köprü" Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne, (Ed. Ferzan Bayramoğlu), Wald Yayınları, İstanbul.

SELEK, Cihan ve Köseoğlu, Özer, (2008), Hemşehri Derneklerinin Adapazarı'nın Sosyo-ekonomik Yapısına Etkiler, Bilgi Kültür Merkezi, Sakarya.

SEZAL, İhsan, (1992), Kentleşme, Ağaç Yay., Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul.

SCHÜLER, Harald (1999), Türkiye'de Sosyal Demokrasi Particilik, Hemşehrilik, Alevilik, İletişim Yay., İstanbul.

SJOBERG, G., (1965), The Preindustrial City: Past and Present, The Free Press, New York.

TEKŞEN, Adnan, (2003), Kentleşme Sürecinde Bir Tampon Mekanizma Olarak Hemşehrilik Ankara'daki Malatyalılar Örneği, DPT Yay., Ankara.

TOKSÖZ, Fikret, (1983). "Dernekler", Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi, İletişimYay., İstanbul.

TÜRKDOĞAN, Orhan, (1996), Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.

TÜTENGİL, C.Orhan, (1985), Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

YERASİMOS, Stefanos (2001), "Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye", içinde: Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik, İletisim Yay., İstanbul.

YILDIRIM, İbrahim, (2004). Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve yönetişim, Seçkin Yay., Ankara.

YILMAZ, Nail, (2008), Hemşehri Kimliği, Beta Yayınları, İstanbul.